

FRANCE STELÉ: VARSTVO SPOMENIKOV.

Zanimanje za spomenike preteklosti ni prikazen od danes ali od včeraj, ampak naravna posledica razvoja naše kulture v novem veku. Od renesanse naprej zasledujemo posamezne štadije tega razvoja; vidimo, kako se pojem vedno bolj čisti in osvobojuje enostranosti in kako ga izkuša vsestransko izkristalizirati naj-novejša doba. Ker pa ni enostaven, ampak obstoji iz mnogih komponent, je naravno, da tudi današnji štadij ni definitiven, ampak se bo v razmerju do celotnega miselnega razvoja izpreminjal tudi on in dobival času primerne oblike.

Spomenik nam dandanes ni samo nekaj, kar ima v ožjem zmislu besede namen spominjati na kak zgodovinski dogodek, ampak v širšem, modernemu razvoju zgodovinske znanosti odgovarjajočem pomenu sploh vse, kar hrani v sebi ali na sebi, kakršnokoli, čeprav še tako relativno zgodovinsko vrednôto. Napačen je nazor, da so umetniške vrednôte tiste, ki odločajo naše zanimanje za spomenike, napačen že zato, ker umetniška vrednôta ni nič objektivnega, za vse čase in vse ljudi enakodanegega, ampak čisto subjektivna, v opazovalcu temelječa. Vrednost vsega umetniškega ustvarjanja v ožjem zmislu besede je relativna in vsekdar enostranska, kakor je ravno v ospredju ta ali oni umetniški, to se pravi formalni, tehniški, izrazni problem.¹ V koliko pa je vsak spomenik člen razvojne črte umetniškega ustvarjanja, v toliko so te njegove vrednôte objektivno dane, a tudi že pod širši pojem zgodovinskih vrednôt spadajoče. Seveda tudi subjektivne, v sedanjosti temelječe vrednôte (umetniške, porabne, novinske) niso brez-pomembne za naše razmerje do spomenika. V zadnjem času pa še en moment posebno prihaja do veljave, to je starinski moment, ki temelji na dejstvu, da čas vpliva na spomenik in pušča na njem svoje znake; ta neposredno vpliva na naše

čuvstvo, javi se nam kot razpoloženje in je ravno zato občečloveški in najbolj dostopen. — Spomenik preteklosti je bil pa po veliki večini ob svojem začetku namenjen kakršnemukoli praktičnemu namenu, porabi in pogosto ima tudi še danes porabno vrednost in vlogo. In tudi na moment praktične porabe se mora ozirati spomeniško varstvo. Že iz tega je razvidno, da stališče spomeniškega varstva ne more biti v vsakem slučaju enostavno ali samoposebi jasno; večje število vrednostnih momentov ima za posledico več ozir-rov; in v vsakem slučaju sorazmerno vse zadovoljiti ni vedno lahko, je celo nemogoče. Kakor smo videli, moramo računati z momentom zgodovinske vrednosti; ta vrednost je d o k u m e n t a r i č n a,



Cerkev v Mirni Peči.

¹ Da ne bo nespornostljiva: S tem seveda ne odrekam umetnini vsebinske strani, ki igra pri subjektivni umetniški oceni poprečnega človeka važnejšo vlogo kot specielno umetniška (formalna, tehniška, izrazna). Vsebina je skupna osnovnim miselnim potezom kake kulture, posebej določena po posebnih potezah kulture kakega naroda, a nam podana, kakor jo pojmuje subjekt — stvaritelj. Ona je skupna last celotne kulture, samo njen odsev v individuu — umetnini, umetniško delo pa ni obstojalo v njenem oblikovanju, ampak v njenem vtelesenju, torej v problemu njenega izraza v čutni obliki, ta pa je formalni, izrazni, tehniški.

to se pravi, obstoja le, dokler je v tem ali onem oziru spomenik nepokvarjen in nepotvarjen poročevalec o preteklosti. Zgodovinsko stališče zahteva torej ohranitev tega, kar je na spomeniku še nepokvarjeno, prvotno, takega kot smo mi prejeli;



Tintoretto: Sv. Nikolaj.

(Novo mesto.)

zato je z zgodovinskega stališča mogoče samo varstvo, v kolikor ohranja. Temu nasproti se postavi zahteva po praktični porabnosti. Ona zahteva spomenik v takem stanju, da ga je mogoče porabljeti kot prebivališče, orodje, okras itd. To

zahtevo podpira tudi estetično stremljenje po zaokroženosti, popolnosti, novosti predmeta. Konflikt se včasih zelo poostri, vendar pa je v vseh slučajih mogoč dovoljen izhod, če vse momente zadostno pretehtamo. Posebno zgodovinsko in porabno stališče se dasta še dosti lahko spraviti v soglasje. Teže je tam, kjer se oglasi popularna estetska zahteva po enotnosti, novosti. Tu mora v mnogih slučajih odnehati strogo zgodovinsko stališče, včasih pa zahteva zaokroženosti, ako se gre za ohranitev izrednih zgodovinskih vrednot. Strogo starinsko stališče pa uveljavljamo samo pri predmetih, ki so že odslužili svojo porabno dobo; razvaline starih gradov prepustimo n. pr. popolnoma zobu časa, da se udejstvuje na njih in jih polagoma popolnoma zgloje.¹

Po tem kratkem uvodu bomo povedano najbolje razjasnili, če vzamemo par vprašanj spomeniškega varstva v naši deželi, ki so še ali so bila v zadnjem času aktualna.

1. Samostanska cerkev v Zatičini je eden najvažnejših spomenikov naše dežele.

Prvotno je bila to troladijska romanska bazilika z ravnim stropom, od katere so se ohranili v poznejših prezidavah še vsi zidovi. Prezbitenij je poznogotsko prezidan, cela cerkev v baročnem času na novo obokana in zvonik iz prvotne romanske kupole gotsko in nazadnje baročno prezidan. Notranja oprava je vsa iz časa baroke in rokoko. Spomeniško varstvo 19. stoletja, ki je temeljilo na historičnem nazoru v zvezi z novinsko vrednostjo, kar se pravi z drugo besedo restavrirati v prvotno stanje,² bi bilo odstranilo vse, kar ni romanskega na cerkvi. Starinska vrednost, ki vzbuja v nas močna razpoloženja ob spominu na čase, ki jih ima stavba za seboj, ob misli na njeno usodo, bi bila popolnoma uničena. Relativna umetniška vrednost,³ ki nas v nekaterih posameznostih gotovo splošno zadovolji, bi bila tudi uni-

¹ Te uvodne misli temeljijo na fundamentalni teoretični razpravi prof. A. Riegla »Der moderne Denkmalkultus«, Dunaj, 1903, s katero se bom podrobneje pečal v »Času«.

² Historično stališče: prvotno romansko, prizidano gotsko, prezidano baročno, oprava rokoko — produkt različnih slogov in dob: ohrani naj se vsako na svojem mestu kot nepokvarjen dokument svoje dobe. Novinsko stališče: vrednost ima samo prvotno, zaokroženo, enotno; vse pridelano moti zaokroženost, je tuj element, zato: zabrisati sledove preteklosti, staro izpopolniti v zaokroženo novo. Zveza obeh: Treba prenoviti nazaj v romansko, kakor je izgledalo, ko je bilo novo. Ker nimamo načrtov in slike prvotnega stanja, je naravno, da mora biti to enotno stanje kombinacija fantazije in znanstvene špekulacije.

³ Umetniško vrednost ima star spomenik za nas samo v toliko, v kolikor odgovarja našemu sočasnemu umetniškemu hotenju.

čena. Imeli bi pred seboj troladijsko baziliko z ravnim stropom in z moderno romansko opravo. Sedaj pa premislite, kaj bi vam bilo osebno ljubše: sedanja v enotnem vtisu res pokvarjena cerkev z dragocenimi zanimivimi posameznostmi, ali moderna romanska stavba z moderno romansko opravo? Meni je ljubša sedanja s svojimi starinskimi vrednotami, ki so vsakemu dostopne in razumljive; s svojimi zgodovinskimi vrednotami, ki nas vse zanimajo in zadovoljijo znanstvenika,¹ s svojimi relativnimi umetniškimi vrednotami nekaterih posameznosti, ki so tudi splošno dostopne; ona bi bila pa le nova in zopet nova, plod težavnih študij, a samo eno (estetsko) vrednoto vsebujoča.

Moderno spomeniško varstvo, ki je, kakor smo videli, kompromis med različnimi enostranskimi zahtevami, bi pa reklo: ohrani naj se spomenik, kot so nam ga posredovala stoletja, in izpopolni v toliko, da bo zadostoval praktičnemu namenu, ki mu služi. Najprvo bomo zadostili sedanjostni zahtevi po porabnosti in bomo cerkev osušili, da bo zdrava in ne neprimerna shramba za to, kar je notri. Tudi zgodovinsko stališče zahteva to; sklenili bomo kompromis tudi z zahtevo po starinstvu in ne bomo pustili, da bi en ali drugi del, ki v sedanjem stanju škodo trpi in razpada, še dalje razpadal. Streho bomo popravili, napaden les impregnirali proti uničujoči sili črva. Ker pa se gre za stavbo, ki služi bogoslužnim namenom in mora biti tudi vsestransko dostojna, zato bomo tudi v tem oziru dopustili izpopolnitve. Kar bi na ta način nastalo, bi bilo porabno, zanimivo in lepo, kolikor je pač mogoče doseči v danem okviru. Recimo pa, da bi se pokazala tudi potreba povečave ali kakega novega dela notranje oprave. Moderno stališče je jasno: kar je enkrat bilo, je minulo za večno, nima nobene sedanjostne opravičbe, ampak samo zgodovinsko, zato mora biti vsak historičen slog pri napravi novega izključen. Delali bomo tako, kot je danes moderno, to se pravi: delali bomo tako, kot so zmožni delati danes najbolj priznani prvi umetniki. Sloga in oblik ne bomo določali, ampak le prostor in velikost; oblike in izpeljava v velikem in podrobnem morajo biti pa stvar umetnikova, katerega naloga je iz tega, kar eksistira, in iz tega, kar zmore njegovo znanje, ustvariti novo enoto. Spomenik, na katerem se bo to zgodilo, v nobenem oziru ne bo izgubil na svoji zanimivosti, ampak bo postal le za eno zanimivost bogatejši.

¹ Za razumevanje zgodovinskih vrednot je treba zgodovinskega znanja; le starinske, razpoloženske so splošno dostopne.

2. Župna cerkev v Mirni Peči. — Prezbiterij bogat poznogotski, zvonik v spodnjem delu tudi poznogotski, kar dokazuje gotskoprofiliran zaokrožen vhod pod zvonik; ladja vmes je iz 18. stoletja; mogoče je sicer, da se pod sedanjo zunanjščino skrivajo starejši zidovi, kar se bo videlo pri podiranju. Cerkev je premajhna, zato jo je treba povečati. Pri tem bosta ostala ohranjena zvonik in prezbiterij, glavna ladja pa bo šla med njima pravokotno na sedanjo glavno os cerkve. Na isti način so ohranili prezbiterij in zvonik cer-



Kip sv. Jurija.

(Sv. Križ, Gora.)

kve v Radečah. Ta način povečave cerkve z ohranitvijo najvažnejših starin so poznali tudi že naši predniki, kar dokazuje cerkev v Radomljah pri Kamniku.

3. Iz slikarstva vzemimo n. pr. sliko svetega Nikolaja v novomeški kapitelski cerkvi. Po starih poročilih je slikal to sliko eden največjih benečanskih slikarjev 16. stoletja, Jakob Tintoretto. Naš čas je prejel to sliko vso zatemnelo vsled obilega zatemnelega firneža, s katerim so jo hoteli semintje poživiti; spodaj je bilo okrog 30 cm celo podvitih; platno je imelo več lukenj in se je na robovih trgalo,



Kip Matere božje.

(Muljava.)

posebno spodnji del se je vsled vednega porivanja sem in tje zelo uničeval. Ko so poznavalci Tintorettove manire sliko preiskali, so izjavili, da ni nobenega dvoma, da je res Tintorettova, in sicer celo eno najlepših in zadnjih njegovih del. Zgodovinsko torej gotovo zelo dragocen spomenik; umetniško tudi, ker so ravno Tintorettova dela tista, ki imajo dandanes eno prvih relativnih umetniških cen. Naše stališče je nedvomno, da naj se stori vse, da se sliki podaljša življenje in se reši njenega sijaja kolikor je sploh mogoče; ne sme pa se potegniti niti enkrat s čopičem, da bi se izpopolnilo kako pomanjkljivo mesto, zgodovinska in umetniška važnost to najstrože prepoveduje. Sliko so poslali na Dunaj; napeli so jo na močno novo platno, da se ne bo staro trhlo več trgalo, očistili so jo vse nesnaže in zatemnelega firneža, zravnali spodnji del, barve niti z eno potezo obnovili, — a če pridete danes v Novo mesto, blesti ta Tintoretto kot blesteč biser z velikega oltarja in vsakega očara. Od daleč učinkuje slika kot nova, od blizu ji je videti pa nebroj sledov starosti in

prestalih bojev z usodo. Prejšnji čas bi jo bil obnovil s čopičem v roki, kot je toliko drugih dragocenih slik — in kaj bi imeli sedaj od nje?

Dva slučaja iz kiparstva:

4. V cerkvi sv. Jurija na Gori v svetokriški fari za Litijo smo našli lepega poznogotskega sv. Jurija, okrog 90 cm visok lesen kip s sledovi stare slikarije, a v zelo zapuščenem stanu. Slikarija je večjidel od lesa odpadla, les kaže velike razpoke in več manjših reči je odlomljenih, med drugim ima celo nos odbit. Kip je moral biti prav lep, ko je bil še popoln, vsaj ostanki so zelo dragoceni. Stal je v čednem baročnem oltarju iz 17. stoletja; a cerkovniku se je zdel tako grd, da ga je vzel iz oltarja in postavil v okno.

Z zasmehom ga je kazal vsakemu obiskovalcu cerkve, češ, kako je razbit, kaj takega vendar ne spada v cerkev. Kaj je storiti z njim? Za v cerkev tak, kot je sedaj, res ni, sam na sebi je pa zgodovinsko neizmerno dragocen spomenik, ker iz te



Baročen oltar.

(Muljava.)

dobe na Kranjskem nimamo skoro nič ohranjenega; ima pa tudi precejšnjo materielno vrednost, ker se po delih te dobe zelo povprašuje. Spomeniško varstvo uveljavi v tem slučaju ekskluzivno historično stališče: ohraniti v tem stanu kot je sedaj z vsemi podrobnostmi in pomanjkljivostmi, samo obvarovati pred nadaljnjim razpadom. Mesto, kjer je kip edino varen pred tatovi ali pred nerazumevanjem, ki bi ga lahko pokvarilo, je škofijski muzej; tam naj se varuje in razstavi.

5. Zanimiv spomenik te vrste, pa še vedno češčen v cerkvi, je gotska Mati božja v muljavski cerkvi. Slikarija sicer ni več dobro ohranjena in bi tako težko razstavili v cerkvi v češčenje; da bi tako staro in za naše razmere redko soho na novo polihromirali ter ji vzeli stari značaj, tega ni mogoče zagovarjati; zato je v tem slučaju jako srečen, kultu in znanosti zadostljiv izhod, da je soha oblečena; obleka se lahko odstrani, in kdor se zanima za to, lahko študira original. Podobno je s poznoromansko soho Matere božje v glavnem oltarju v Velesovem.

6. Pa drug slučaj: Iz druge polovice 17. in začetka 18. stoletja imamo v naših cerkvah zelo veliko prav bogatih baročnih lesenih oltarjev. Najbogatejši je oni v Muljavi in trije oltarji v Stopičah pri Novem mestu; zelo lepo zaokroženo delo te vrste je tudi veliki oltar v Gumnišču pri Šmarju. Pri najvažnejših slučajih uveljavi spomeniško varstvo pravtako kot v prejšnjem slučaju izključno historično stališče, samo ohraniti, ne obnavljati; pri množici drugih slučajev, ko se gre za dela druge vrste, koncedira zahtevi cerkve po dostojnosti (bolje rečeno po novosti) in pusti oltarje nanovo preslikati, pomanjkljive dele dopolniti, uveljavlja samo načelo, da se mora to izvršiti v istih barvah, v katerih je bil oltar prvotno.

7. Še en slučaj: Po naših podružnih cerkvah naletimo pogosto na slikarije, pokrite z beležem. Te so večinoma iz 15. stoletja in v svojem prvotnem stanju zelo važen zgodovinski dokument. Ker so za znanost splošnega, čez meje naše domovine segajočega pomena, ravna spomeniško varstvo ž njimi analogno kot s sliko sv. Nikolaja v Novem mestu. Slike samo pritrdi na mestu, očisti jih in jih pusti z vsemi pomanjkljivostmi, kot so se ohranile. Prejšnji čas pa je čez stare slike naslikal nove, ki niso ne zgodovinsko zanimive, kot bi bili stari ostanki, pa tudi lepe ne. Na Koroškem, kjer so te reči poprej odkrili kot pri nas, so jih skoro povsod preslikali in je tako velika večina koroških slik za znanost neporabna, ker je izgubila svojo dokumentarično vrednost; isto se

je zgodilo pogosto na Tirolskem; Kranjska pa tvori s Koroško in Tirolsko vred v 15. in zač. 16. stoletja eno umetniško provinco, zato so naše nedotaknjene reči tem večje vrednosti in večje skrbi vredne.

Naj to pojasnim na dveh slučajih iz Kranjske, ki sta bila izvršena v zadnjih letih pod nadzorstvom centralne komisije za varstvo spomenikov.

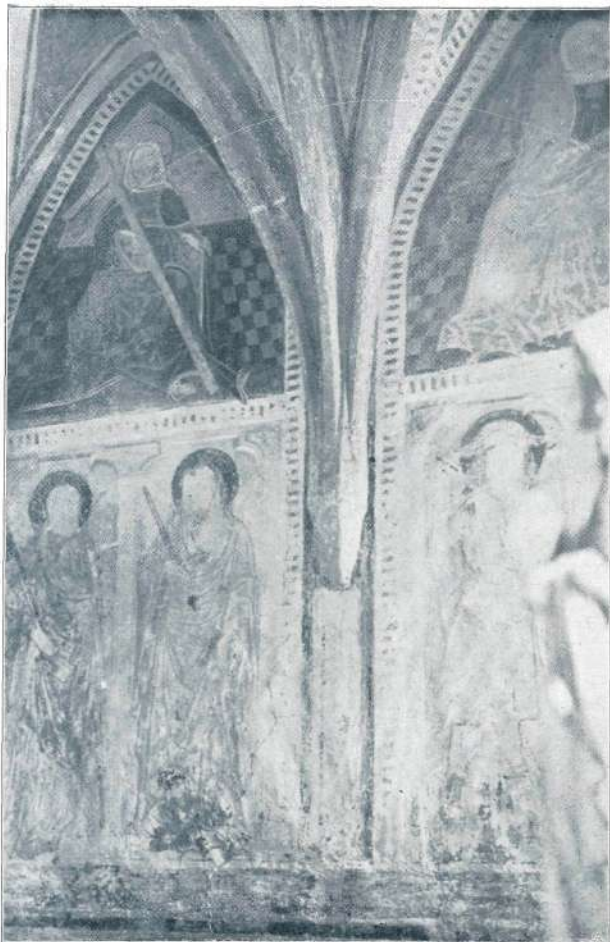
a) Prezbitერიj cerkve v Bodeščah pri Bledu. Do najnovejšega časa je bil pobeljen; pod beležem so zasledili stare slike; belež so varno odstranili, tako da so danes odkrite vse slikarije, kar jih je bilo pod njim. Že na sliki vidite, da so se



Baročen oltar.

(Gumnišče pri Šmarju.)

od posameznih oblik ohranili skoro samo obrisi in da so na steni v največjem delu samo sence prvotnih slik. Za oko navadnega človeka, ki ceni samo blesteče, zaokroženo novo, to ni; za izobraženega človeka pa imajo na podlagi različnih asociacij ti ostanki tudi veliko, pogosto večjo estetsko vrednost kot novo poslikanje, poleg te pa nenadomestljivo razpoložensko vrednost, ki jo čuti tudi preprosti človek in jo tudi ceni; ako je momentanno ne ceni, je temu krivo, ker se je preveč zaljubil v kak nov načrt, ki je mogoče obstojal; kakor hitro se pa temu odpove, bo naenkrat razumel vrednost starega in mu bo za bodočnost bržkone bolj zanimivo kot novo, kate-



Cerkvene freske v Bodeščah.

rega bi se bil kmalu naveličal. Ta moment uči, da je opravičena avtoritativnost varstva spomenikov, da je opravičena v mnogih slučajih trdovratnost, ki mogoče proti veliki nevolji in odporu zmagaja. — Bodeške slike so v zvezi z drugimi ohranjenimi slikami v času med 1440 do 1490 važen dokument razvoja poznogotskega slikarstva v alpskih deželah; estetičnih vrednôt res ne vsebujejo, namesto teh pa imajo veliko razpoloženjskih vrednôt, ki te nadomestijo; z zgodovinskega stališča pa nudijo mnogo stilističnih in ikonografskih dejstev, ki jih napravijo v zvezi z drugimi spomeniki te dobe naravnost nenadomestljive. Strogo zgodovinsko stališče, ki smo ga v tem slučaju uveljavili, je vsestransko opravičeno; pri tem pa tudi dostojnost hiše božje nikakor ne trpi.

b) Sv. Primož nad Kamnikom. Cerkve sama je bila zidana v drugi polovici 15. stoletja. Slikarije, ki se nahajajo notri na severni in južni steni glavnega prostora, so datirane z napisom, ki imenuje iz Chrónove dobe tudi sicer znanega slikarja Elijo Wolffa iz leta 1592. Slike so bile

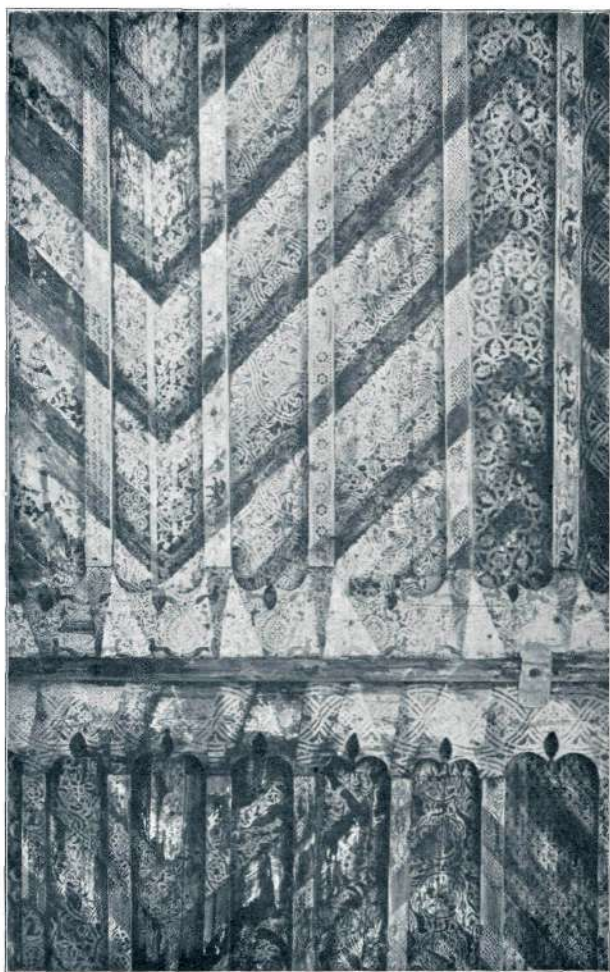
sredi 19. stoletja popolnoma preslikane in, kot se je izkazalo, tudi nekatere reči izpremenjene; tako je slikar n. pr. zakril pri sliki »Marija, pribežališče kristjanov« prsi, ki jih je Marija nudila pribežnikom, s tem, da ji je prekrizal roke na prsih; na podoben način je zakril prsi tudi sv. Elizabeti, ki je došla Marijo. Vsled moče, ki je prišla v cerkev, so nekatere barve popolnoma počrnele, tako da so slike zelo grdo izgledale. Vrednost slik je bila pa posebno v ikonografskem oziru tudi v tem stanju velikanska, saj je druga polovica 16. stoletja v alpskih deželah prav slabo zastopana po slikarskih spomenikih, pravtako Kranjska. Centralna komisija je sklenila zavarovati obstoj tega spomenika. Dala je slike natančno preiskati po slikarju M. Sternénu, ta pa je konstatiral, da je novejša slikarija naslikana v tempera tehniki na staro slikarijo v fresko tehniki in da se dá z lahkoto odmiti. Odmil je vso novejšo slikarijo razen Heroda, ki je bil čisto nanovo naslikan, s tem tudi vse grde črne lise, ki so se nahajale v novejši



Freske v cerkvi sv. Primoža.

plastí, in danes imamo pri Sv. Primožu primeroma zelo dobro ohranjen spomenik iz konca 16. stoletja, z malimi izjemami ves v prvotnem stanju, ki je brez dvoma eden najvažnejših in najzanimivejših te dobe v vseh alpskih deželah. Za naše razmere je pa posebno važen, ker je datiran dokument umetnosti Chrönove dobe, o kateri vemo sicer veliko iz pisanih poročil, dela so pa že večinoma uničena. Tudi tu je strogo in dosledno zgodovinsko stališče spomeniškega varstva absolutno opravičeno.

8. Slikani stropi. Male gotske cerkve so imele pogosto samo prezbiterij obokan, ladja pa je imela lesen raven strop, ki je bil poslikan; pa tudi zelo velike romanske cerkve kot je bila ona v Zatičini ali v Starem trgu pri Ložu so imele v ladji lesene ravne stropne. Že baročna doba je mnogo teh stropov odstranila in jih nadomestila s svodi, posebno pa zopet novejši čas (konec 19. stoletja). Vendar pa se nam je ohranilo še več



Gotski strop.

(Sv. Peter pri Sv. Primožu nad Kamnikom.)



Strop v cerkvi sv. Jurija

nad Tržičem.

takih cerkvic, katerih stropi so bili pa večinoma v 17. stoletju baročno obnovljeni. Najbolje ohranjen prvotni gotški strop pa imamo še v cerkvi sv. Petra pri Sv. Primožu nad Kamnikom. Slikarija na njem je patronirana in posebno zanimiva zato, ker ima skoro vsaka deska drugačen vzorec in imamo tu zbranih mnogo zelo bogatih gotških patronov. V cerkvi v Nadlesku, fara Stari trg pri Ložu, pa imamo baročen strop, ostanki starega gotškega stropa so pa porabljeni za balustrado pri stopnicah na kor. — Kot karakterističen primer takega stropa iz 17. stoletja (datiran 1698) vam podajam strop iz cerkvice sv. Jurija pri Tržiču. Na prvi pogled je očitno, da teh stropov niso slikali umetniki-slikarji, ampak da so delo preprostih ljudi, ki so pa imeli jako dober okus; poleg teh stropov so slikali na les, na platno ali tudi na usnje antependije, ki pokrivajo sprednji del oltarne menze; k tem cerkvenim izdelkom se pridružujejo predmeti vsakdanje porabe kot slikane skrinje itd., ki so delo iste vrste ljudskih umetnikov. Vsi ti predmeti imajo veliko folkloristično vrednost in krijejo v svojem ornamentalnem načinu toliko estetskih vrednot, da odtehtajo marsikako delo človeka, ki si je nadeval ime umetnika. Na varstvo teh stro-

pov in njih ohranitev je treba polagati največjo važnost in skrb, ker cerkev, oropana tega prvotnega okraska in obokana, postane navadno monstrum. Vzemimo n. pr. cerkev na Muljavi. Ta precej velika cerkev je bila sezidana sredi 15. stoletja in leta 1453. vsa poslikana. Prezbiterij je bil gotsko obokan, ladja je imela raven strop, podoben onemu pri Sv. Petru nad Kamnikom, in vse stene ladje od tal do stropa so bile krasno (kot sklepamo iz ostankov) poslikane. Bržkone koncem 17. stoletja so cerkev obokali in na ta način vzeli cerkvi prvotni, vsekakor neprimerno bogati in lepi značaj ter jo obokali, s tem pa pokvarili večino slik. Cerkev na Muljavi je še v sedanjem stanju ena največjih cerkvenih zanimivosti na Kranjskem, — kaj bi šele bila, če bi bila ohranjena v prvotnem stanju!

Dosti praktičnih primerov. Opozoril bi vas še na eno: ako slišite kdaj, da je kaka umetnina v tako slabem stanu, da je ni mogoče več ohraniti, ampak je kdo prisiljen zavreči jo, z mirno vestjo izjavite, da se še dá za nekaj časa rešiti, naj je

tudi v najslabšem stanju. Moderno spomeniško varstvo ima zadosti tehniških sredstev na razpolago in bo tudi v tem slučaju prav gotovo pomagalo.

Iz teh par slučajev, ki so imeli namen seznaniti vas z načeli modernega spomeniškega varstva, ste spoznali prvič, da spomeniško varstvo nikakor ni tako nepraktično in sama sitnarija, kot se pogosto misli, ampak da je trezno pojmovano naravnost nenadomestljiva zahteva domače kulture in njenih spomenikov; drugič pa ste že tu videli, da je pri nas še mnogo takega, kar je varstva potrebno, pa tudi vredno. Naše kmetiške cerkvice krijejo še marsikaj lepega in zanimivega, treba je samo zbuditi razumevanje za to, pa bo najboljšje obvarovano; vstati mora zopet v nas zavest, da ima tudi naša domovina zanimivosti, enakopravne onim tujine. Dokler ta zavest splošno ne prodre, je kulturna naloga javnih faktorjev, kot sta to cerkvena in državna oblast, da v takih slučajih izvojujeta zmaglo svojemu, v mnogih smereh utemeljenemu stališču.

MEDITACIJA.

Šel sem eno premišljevanje daleč,
začetka ni imelo in iskal sem konca.

Oči so grizle v temo
in koraki so jo požirali.
Kamen, ki sem zadel vanj, se je norčeval,
drevje ob cesti si je pritajeno šepetalo
in veter je širil njegove besede:

Pojdi devetkrat devet premišljevanj daleč
z enim začetkom — pred stoterimi konci obstaneš
in vsak ti bo klical: slep si
in tvoje uho je gluho! —

Vrnil sem se z enega premišljevanja
vzdihnil in zaželel po Gospodu.
Pljunil bi v prah in mojim
in nas vsem očem bi dal videti in ušesom slišati.

Jos. Lovrenčič.